

VERBANDEN TUSSEN KARAKTERTREKKEN

[RELATIONSHIPS BETWEEN TYPOLOGICAL TRAITS DEFINED BY THE HEYMANS-LE SENNE SCHOOL]

RUDI VAN HEYMBEECK

Two hundred and fifty five male secondary school students aged 15 to 17 were tested by the 'Kwantitatieve Karakterstudie' which is a seven trait inventory containing the scales 'emotionality' (E), 'activity' (A), 'secondary function' (S), 'wideness of the field of consciousness' (W), 'theoretical (T) versus practical thinking', 'psychic masculinity (M) versus psychic femininity' and 'eagerness' (G). Significant positive product moment correlations were found between the traits E and S (.46), A and M (.16), A and G (.28) as between M and G (.18). Significant negative correlations were obtained between the traits E and A (-.57), E and M (-.28), A and S (-.25), A and W (-.19), S and W (-.39), S and M (-.27) as between W and G (-.27). The findings could be interpreted in agreement with the definitions of the traits involved given by the protagonists of the Heymans-Le Senne school. — However the numerous relationships suggest that the seven traits are aspects of fewer underlying factors. Therefore we factoranalysed the correlation matrix by a varimax rotation yielding the extraction of four factors. The results of the performed multiple factor analysis induced us to interpret the four extracted factors as extraversion (I) versus introversion, perseveration factor (II) versus cognitive mobility, eagerness (III) versus forbearance and theoretical (IV) versus practical thinking. The trait A turns out to be the main aspect of factor I (extraversion), while the opposite of this factor (introversion) accounts highly for the trait E and to a smaller extent for the trait S. The latter trait is particularly an aspect of factor II (perseveration) which opposite (cognitive mobility) is of chief account to the traits W and M. Factor III (eagerness) coincides with trait G and plays also an important part in trait M. Finally, factor IV (theoretical thinking) coincides with trait T. So the present research provides a deepening of the Heymans-Le Senne typology and shows among other things its relationship with the typology of C.G. Jung.

In weerwil van de omstandigheid dat de karakterologie vandaag de dag niet bepaald centraal staat in het psychologisch onderzoek, zijn er nog steeds psychologen te vinden die zich voor de benadering van karaktertrekken interesseren. Enkele collega's die tot laatstgenoemde categorie behoren, hebben ons een tiental jaren geleden gevraagd of we wilden zorgen voor een Vlaamse aanpassing van de *Questionnaire caractérogique* van R. Maistriaux.

De karaktervragenlijst van Maistriaux is eigenlijk een schriftelijke enquête naar zeven kenmerken, die in de theorieën van de school Heymans-Le Senne uitvoerig werden bestudeerd. Een Vlaamse aanpassing hiervan maken leek ons op het eerste gezicht een veelbelovende en dankbare opdracht. Bij nader inzien stelden we in de *Questionnaire*

¹ Mededeling gedaan op de Jaarlijkse Studiedag van de Belgische Vereniging voor Psychologie, 1975.

caractérolologique echter afwijkingen vast qua inhoud t.o.v. de begrippen van Heymans-Le Senne; er rezen gaandeweg meer bezwaren tegen de vorm van de vragen en tenslotte bleek het aantal items ontoereikend om elke karaktertrek behoorlijk tot uiting te laten komen. Een en ander deed er ons toe besluiten van de gevraagde Vlaamse aanpassing af te stappen.

Toch heeft het werk van R. Maistriaux ons geïnspireerd tot een poging om volgens gangbare methodologische inzichten een test te bouwen waarmee we het karakter van de onderzochte kunnen beschrijven in de begrippen van de school Heymans-Le Senne. Onze test wordt begin 1976 uitgegeven onder de benaming 'Kwantitatieve Karakterstudie'.

De Kwantitatieve Karakterstudie beoogt na te gaan in welke mate iemand emotioneel, actief of secundair is, of zijn bewustzijn eerder verruimd en vervlakt dan wel verengd en verdiept is, of zijn geest al dan niet meer theoretisch – speculatief dan praktisch – concreet gericht is, in hoeverre bij hem de psychische mannelijkheid op de psychische vrouwelijkheid overheerst en wat het peil van zijn gretigheid is.

Voor ieder van deze karaktertrekken levert de test een schaaluitslag. Elke schaal bevat ten minste 30 items. De test heeft de vorm van een inventaris waar de items niet schaal per schaal geordend maar wel dooreengemengd in voorkomen. De items bezitten inhoudsvaliditeit, zij bevatten geen sociaal wenselijke stereotypen en maken geen bedreiging uit voor het zelfbeeld. Verder werd ook gezorgd voor een evenwicht tussen de antwoorden 'waar' en 'vals' in elke schaal. Sleutel teneinde de invloed van een mogelijke antwoordstijl (de toestemmingshouding van de ene, de ontkenningshouding van de andere) op de schaaluitslag te beperken. De externe validiteit van elke schaal hebben we onderzocht door middel van een toetsing aan gelijktijdig afgenomen tests wier inhoud met de beschouwde schaal verband houdt. Onze hypothesen aangaande de betekenis der schalen werden bevestigd door vele significante correlaties. Van dat ogenblik af mochten we de uitslag op onze schalen Emotionaliteit, Activiteit, Secundaire functie, Omvang van bewustzijnsveld, enz. beschouwen als een kwantitatieve uitdrukking van de gelijknamige karaktertrek.

Vandaar stelt de Kwantitatieve Karakterstudie ons ook in staat conclusies te trekken betreffende de begrippen die zij instrumenteel realiseert. Dit betekent o.m. dat de studie van de intercorrelaties der schalen kan uitmaken in hoeverre de bestudeerde karaktertrekken onderling onafhankelijk zijn. Zo komen we tot het eigenlijk onderwerp dat we in deze mededeling wilden bespreken.

Op de eerste plaats onderzoeken we volgende vraag: "Staan begrippen als emotionaliteit, activiteit, secundaire functie, enz. volkomen los van elkaar of bestaan er tussen deze begrippen bepaalde verbanden?". In het laatste geval rijzen meteen twee andere vragen: 1. hoe zijn de verbanden tussen deze karaktertrekken te verklaren? 2. zijn de gevonden verbanden verenigbaar met de hypothesen van de school Heymans-Le Senne?.

Om de intercorrelaties van de zeven schalen te berekenen gebruikten we de testuitslagen van 255 leerlingen van de Koninklijke Cadetten-school; zij werden allen getest in de loop van het eerste trimester van de derde humanioraklasse en zij behoren tot drie opeenvolgende schooljaren, nl. 1971-72, 1972-73 en 1973-74. De correlaties tussen de schalen hebben we uitgedrukt in Pearson-coëfficiënten. Voor een N van 255 is een Pearson-coëfficiënt van tenminste 0,16 betekenisvol op de drempel van 1%. We hebben de gevonden Pearson-coëfficiënten geordend in een gebruikelijke correlatiematrix voor zeven variabelen. De variabelen worden aangeduid door hun conventionele letter. E staat voor emotionaliteit, A voor activiteit, S voor secundaire functie, O voor omvang van bewustzijnsveld, T voor theoretisch gerichte belangstelling, M voor overwicht van psychische mannelijkheid op psychische vrouwelijkheid, G voor gretigheid.

In de gegeven correlatiematrix (zie Tabel 1) hebben we de coëfficiënten die betekenisvol zijn op de drempel van 1% cursief gezet. We stellen vast dat er tussen de zeven variabelen elf verbanden bestaan.

	A	S	O	T	M	G
E	<i>-.57</i>	<i>.46</i>	<i>-.05</i>	<i>-.10</i>	<i>-.28</i>	<i>.06</i>
A		<i>-.25</i>	<i>-.19</i>	<i>.14</i>	<i>.16</i>	<i>.28</i>
S			<i>-.39</i>	<i>-.05</i>	<i>-.27</i>	<i>-.09</i>
O				<i>-.08</i>	<i>.14</i>	<i>-.27</i>
T					<i>.12</i>	<i>.04</i>
M						<i>.18</i>

TAB. 1. CORRELATIES TUSSEN DE VARIABLEN VAN DE KKS (Kwantitatieve Karakterstudie) — CORRELATIONS BETWEEN THE VARIABLES OF THE QUANTITATIVE TYPOLOGICAL TRAITS TEST

Alleen de variabele T vertoont geen correlatie met een andere wat ons laat veronderstellen dat we hier waarschijnlijk met een onafhankelijke karaktertrek te doen hebben. Voor elk der gevonden verbanden hebben we nu twee vragen te beantwoorden: 1. wat is de zin van het gevonden verband? 2. is het gevonden verband verenigbaar met de hypothesen van Heymans-Le Senne?

Waar het gevonden verband psychologisch kan afgeleid worden uit de hypothesen van Heymans-Le Senne betreffende de beschouwde karaktertrekken, maken beide vragen er slechts één enkele uit. A posteriori blijkt dit met alle gevonden verbanden het geval te zijn, zoals we dadelijk zullen zien. Terwille van de aangenomen volgorde in de correlatiematrix beschouwen we eerst de verbanden met de variabele E.

Het negatief verband tussen E en A is -.57: In zijn beschrijving van de karaktertrek emotionaliteit vermeldt Heymans (1948, 1, p. 114) op de eerste plaats de dyskolische aanleg van de emotioneel; zijn eerder gedrukte grondstemming geeft de emotioneel steeds een althans licht gevoel van beklemming dat hem a priori minder levendig maakt dan de niet-emotioneel. Uiteraard is de emotioneel ook vatbaar voor intense emoties, die zijn concentratie op de tegenwoordige situatie in die mate kunnen benevelen dat zijn activiteit wordt verzwakt door onbeslistheid, aarzelingen en energieverlies. Heymans heeft er op gewezen dat de emotioneel slechts bij buien met ijver werkt, zich door teleurstellingen spoedig uit het veld laat slaan, dat hij gemakkelijk verplicht voor onverplicht werk verwaarloost en dat hij vaak in toestanden van besluiteloosheid verkeert (1948, 1, p. 116-117). De conclusie is dat de emotionaliteit een overwegend remmende invloed uitoefent op de activiteit, wat de sterke negatieve correlatie tussen beide karaktertrekken begrijpelijk maakt.

Het positief verband tussen E en S is .46: Er bestaat een wisselwerking tussen emotionaliteit en secundaire functie die beide karaktertrekken versterkt. Ervaringen die met sterke emoties gepaard gaan, werken langer na dan meer neutrale bewustzijnsinhouden, zodat de emotioneel juist wegens zijn emotionaliteit vaak reageert op de wijze die de secundair eigen is. Heymans heeft in dit verband gemeld dat emotionelen lang onder de indruk blijven van een geleden verlies of teleurstelling en dat zij aan herinneringen gehecht zijn (1948, 1, p. 114). Anderzijds meent Heymans dat ook bij de secundair de stemming overhelt naar zwaarmoedigheid en zwaartillendheid (1948, 1, p. 31) doordat zijn gemoed steeds de weerslag ondervindt van menigvuldige voorbijgaande emotionele indrukken met ongelijke werking. Steeds is er iets in zijn verleden dat hem blijft kwellen, nooit is hij gerust in de goede afloop van zijn plannen; de weerklank van zijn tijdsperspectieven behoedt hem voor luchthartigheid. De primair daarentegen voelt zich vrijer; net als de niet-emotioneel staat hij meer open voor nieuwe indrukken en is hij vlatter in de omgang, bij beiden is de belangstelling eerder oppervlakkig en vluchtig. De verwantschap tussen emotionaliteit en secundaire functie kan dus niet geloofwaardig worden.

Het negatief verband tussen E en M is -.28: Beschouwd verband drukt de tegenstelling uit tussen emotionaliteit en psychische mannelijkheid of de overeenkomst tussen emotionaliteit en psychische vrouwelijkheid. Nu, in onze cultuur wordt algemeen aanvaard dat vrouwen meer gevoelsmatig leven dan mannen. Het is bij voorbeeld een psychisch vrouwelijke houding zich in gezelschap op de achtergrond te houden wat ook de emotioneel gewoonlijk doet. Zoals de meeste vrouwen is ook de emotioneel erg gevoelig aan de vriendelijkheid van anderen. Medelijden en hulpvaardigheid maar ook verstrooidheid en besluiteloosheid kenmerken zowel de emotionele natuur als de vrouwelijke stijl. Over het algemeen lijken mannen zakelijker in hun oordelen en beslissingen, terwijl emotionele karakters zelden objectief en vaak

eenzijdig zijn. Een en ander wijst dus op een negatief verband tussen emotionaliteit en psychische mannelijkheid.

Het negatief verband tussen A en S is $-.25$: Als we activiteit verstaan als het gemak waarmee iemand tot daden komt, dan lijkt het logisch dat activiteit niet het kenmerk kan zijn van degene die zijn daden afweegt in functie van een verwijderde toekomst. De lange nawerking van zijn ervaringen maken de secundair bedachtzaam en voorzichtig, weinig levendig, soms aarzelend tot geremd. Secundairen komen niet zonder moeite tot een besluit en hebben tijd nodig om zich op een taak in te stellen. De primair daarentegen die handelt met het oog op onmiddellijk resultaat, gaat impulsief en resoluut van start en is vandaar actiever. De negatieve correlatie tussen A en S laat zich dus verklaren uit de negatieve invloed van S op A.

Het negatief verband tussen A en O is $-.19$: Heymans leert ons dat in het centraal bewustzijn een omgekeerde verhouding bestaat tussen het aantal en de intensiteit der bewustzijnsinhouden. Omvang en diepte van het bewustzijn staan in omgekeerde rede tot elkaar. Waar de omvang overweegt, is het bewustzijn tegelijk vervlakt. Personen met verruimd en vervlakt bewustzijn bezitten een grote opmerkzaamheid maar hebben weinig concentratie (Heymans, 1948, 1, p. 24-26). In deze instelling schuilt het gevaar voor wisselvallige ijver en versnippering van zijn krachten. Het verruimd bewustzijn werkt afleidbaarheid in de hand en het van de hak op de tak springen houdt in, dat begonnen handelingen onafgewerkt blijven of zelfs dat men vergeet de daad bij het woord te voegen. Een negatieve invloed van O op A is dus mogelijk.

Het positief verband tussen A en M is $.16$: Ook in de zwakke positieve correlatie tussen A en M zien we A als de afhankelijke variabele. In onze cultuur onderscheidt de man zich o.m. door zijn resoluut optreden. Mannen laten zich veel minder dan vrouwen remmen door allerlei voorwaarden als het in acht nemen van goede omgangsvormen, de zorg om de indruk die men maken zal, het vinden van een veilige omweg e.d. Eigen aan de mannelijke stijl is een frontale of directe aanpak van problemen en hindernissen en deze strijd lustige en voortvarende houding bevordert de activiteit.

Het positief verband tussen A en G is $.28$: Gretigheid is de instelling tegenover de buitenwereld die erop gericht is te verwerven en te behouden. Als dusdanig is deze karaktertrek bevorderlijk voor de activiteit. Immers, iedere daad is te beschouwen als een poging om iets te bereiken of iets veilig te stellen, ook waar het om afbrekende of vernietigende daden gaat. Gretigheid zet tot daden aan en ondersteunt bijgevolg de activiteit.

Het negatief verband tussen S en O is $-.39$: De sterke nawerking van minder bewust geworden voorstellingen sluit het bewustzijn gedeeltelijk en tijdelijk af van de tegenwoordige situatie. Hieruit volgt een onver-

middeljke vernauwing van het bewustzijnsveld. Daarom zegt Heymans terecht dat het verengd en verdiept bewustzijn wordt bevorderd door de secundaire functie (1948, 1, p. 26).

Het negatief verband tussen s en M is -.27: Psychische mannelijkheid wordt o.m. gekenmerkt door een beslist en kordaat optreden, met in het bijzonder een strijdlustige tot uitdagende houding tegenover bedreigende situaties of moeilijke opgaven. Dat alles wordt bij de secundair echter gedempt ingevolge de remmende terugkoppeling van vroegere ervaringen en de daaruit voortvloeiende overweging van de gevolgen die de beslissingen van het tegenwoordig ogenblik zouden kunnen meebrengen. De band met het persoonlijk verleden en de gerichtheid op een meer verwijderde toekomst maken de secundair bedachtzaam en voorzichtig. Wegens zijn aarzelingen en zijn traagheid in het nemen van een besluit is zijn manier van optreden vaak het tegendeel van de resolute en slagvaardige mannelijke stijl.

Het negatief verband tussen O en G is -.27: Personen met een verruimd en vervlakt bewustzijn merken alles op en bedenken alles zonder dat iets van dat alles in hoge mate bewust gemaakt wordt. Zij associëren gemakkelijk en springen van de hak op de tak. Geen enkel object kan voor lange tijd hun belangstelling gaande houden; hun belangstelling blijft oppervlakkig en wisselend of vluchtig. Nu is de gretigheid juist gericht op het verwerven en vasthouden van objecten, zodat we kunnen stellen dat de gretigheid zich in een verruimd en vervlakt bewustzijn verliest of er althans door wordt verwaterd of verzwakt. Is daarentegen het bewustzijn verengd en verdiept dan beschouwen we het geval van personen die zich hun doel duidelijk voor ogen stellen en er niet licht van af te leiden zijn. Concentratie dient het spel van de gretigheid terwijl bewustzijnsverruiming haar verzwakt.

Het positief verband tussen M en G is .18: Wij duiden de zwakke positieve correlatie tussen de variabelen M en G als de uitdrukking van de positieve invloed op M van G als onafhankelijke variabele. De instelling tegenover de buitenwereld die erop gericht is te verwerven en te behouden en die we gretigheid noemen, kan tot uiting komen in wedijver, strijdvaardigheid en pogingen om anderen te domineren die typisch mannelijk zijn.

De talrijke verbanden tussen de zeven karaktertrekken suggereren de mogelijkheid dat bedoelde karaktertrekken aspecten zijn van een kleiner aantal onderling onafhankelijke variabelen of factoren. Daarom dachten we dat een factoranalyse kan helpen om onze inzichten in de gevonden verbanden te verdiepen. De resultaten van de factoranalyse wijzen uit dat we de zeven bestudeerde karaktertrekken kunnen beschouwen als evenveel aspecten van vier factoren. Deze vier factoren werden bekomen dank zij de toepassing van een varimax-rotatie. We hebben de eindgegevens verzameld in Tabel 2 die in horizontale ingang het aandeel geeft van elke factor in de variantie der zeven karaktervariabelen.

Factor I draagt voor 73,5% bij tot de variantie van variabele A, terwijl zijn tegenpool (-I) 77% bepaalt van de variantie van variabele E en 19,5% van de variantie van variabele S. Factor I is dus verantwoordelijk voor het samen voorkomen van activiteit, geringe emotiona- liteit en primaire functie. Een dergelijke combinatie van trekken lijkt

	factors								commu- nality
	I	-I	II	-II	III	-III	IV	-IV	
E		77	6,2		1,1				84,3
A	73,5		1,4		6,3				81,2
S		19,5	49,4						68,9
O		2,6		66,6		9,1		I	79,3
T							94,5		94,5
M	1,3			31,9	23,9		7		64,1
G			1,2		84,1				85,3

TAB. 2. RESULTATEN VAN DE FACTORANALYSE (in %) — RESULTS OF THE FACTOR ANALYSIS (in %).

ons te beantwoorden aan het begrip *extraversie*, want de extravert wiens bewustzijn op de buitenwereld gericht is, leeft zich inderdaad uit in daden, hij is bovendien minder emotioneel en gaat geheel op in de situatie van het tegenwoordig oogenblik. De tegenpool van factor I noemen we vanzelfsprekend *introversie* (-I). De introvert bij wie de eigen ervaringen centraal staan in het bewustzijnsveld is eerder beschouwend dan handelend, hij is meer emotioneel, de situatie van het tegenwoordig oogenblik dringt slechts langzaam tot hem door en wordt verwerkt in het licht van vele vroegere ervaringen.

Factor II heeft het grootste aandeel in de variantie van variabele S, nl. 49,4%, terwijl zijn tegenpool (-II) het leeuwenaandeel heeft in de variantie van variabelen O (66,6%) en M (31,9%). Factor II is dus tegelijk oorzaak van secundaire functie, bewustzijnsverenging en overwicht van psychische vrouwelijkheid op psychische mannelijkheid. Deze combinatie van trekken vinden we terug bij personen die taai blijven hangen aan bepaalde psychische inhouden, die moeilijk naar een nieuw onderwerp overschakelen, pas na lang wikken en wegen tot een beslissing komen, zeer gehecht zijn aan vertrouwde dingen en niet graag afwijken van hun gewoonten. Daarom menen we factor II te mogen identificeren als de *perseveratietendens*; zijn tegenpool (-II) heten we *beweeglijkheid van geest*.

Factor III beheerst met een aandeel van 84,1% de variantie van variabele G, bepaalt 23,9% van de variantie van variabele M en levert een bijdrage van 6,3% tot de variantie van variabele A. Zijn tegen-

pool (-III) beïnvloedt voor 9,1% de variantie van variabele σ . Als we daarbij rekening houden met de eerder geleverde interpretatie van de positieve correlaties van variabele G met variabelen A (.28) en M (.18), naast de negatieve correlatie (-.27) tussen G en σ , dan mogen we factor III identificeren als de zuivere variabele *gretigheid*. We herinneren eraan dat *gretigheid* aanzet tot activiteit (variabele A), dat *gretigheid* dringt tot concentratie en volharding (tegengestelde van variabele σ) en dat *strijdvaardigheid*, *wedijver* en *dominerend gedrag* (variabele M) als aspecten van *gretigheid* kunnen beschouwd worden. De tegenpool van factor III noemen we *beschikbaarheid* (-III).

Factor IV bepaalt met een aandeel van 94,5% zo goed als volledig de variantie van variabele τ , zodat we mogen aannemen dat factor IV en variabele τ eigenlijk één zelfde onafhankelijke variabele zijn. Factor IV is dus de *theoretisch bespiegelende instelling*. De bijdrage van 7% die deze factor levert tot de variantie van variabele M strookt met de vaststelling dat het theoretisch-speculatief ingesteld zijn in onze cultuur veeleer een mannelijke trek is, terwijl vrouwen meer de voorkeur plegen te geven aan de concrete zekerheden.

Als algemene conclusie van ons onderzoek mogen we stellen dat de gevonden verbanden tussen karaktertrekken de weg wijzen naar de functionele samenhang tussen de bestaande psychologische typologieën en op die manier bijdragen tot de eenmaking van de helaas zo verdeelde karakterkunde.

REFERENTIES

- BERGER G. *Caractère et personnalité*, Paris : Presses universitaires de France, 1962⁴.
HEYMANS G. *Inleiding tot de Speciale Psychologie*, Haarlem : F. Bohn, 1948³.
JUNG C.G. *Psychologische Typen*, Den Haag : Servire, 1947.
LE SENNE R. *Traité de caractérologie*, Paris : Presses universitaires de France, 1946².
MAISTRIAUX R. *L'intelligence et le caractère*, Paris : Presses universitaires de France, 1959.
NUTTIN J. *La structure de la personnalité*, Paris : Presses universitaires de France, 1968².
SPRANGER E. *Types of men*, New York : Johnson Reprint, 1966.

't Hof ten Berg 17
1090 Brussel

Received December 1975